

LUCIAN DELESCU

Remarci în favoarea unui nou tip de raționalism

Oricât ar părea de paradoxal filosofia din ziua este croită la interfața dintre două paradigme teoretice: pe de o parte naturalismul tradițional, iar pe de altă parte, raționalism clasic pe care-l numesc *naturalism dinamic*. Naturalism tradițional este teoria conform căreia explicația fundamentală a naturii umane este determinată din exterior, cu alte cuvinte, conținutul conștiinței umane (sau ego-ul de Descartes care se transformă în anumite zone ale filosofiei contemporane în noțiunea de conștiință) este completat informațional direct de către experiență empirică. Prin urmare, capacitatea noastră de a reflecta înțelegerea lumii naturale trebuie să fie configurată între limitele de predictibilității causale. Teoriile cauzale (mai precis ale predictibilității cauzale) permit dezvoltarea unor modele funcționale (copiere) ce prevăd producerea de raționamente artificiale, care pot furniza dovezi directe că naturalismul tradițional nu este doar simplă „metafizică”, dar de asemenea, o teorie funcțională cu deplin statut științific. Din acest punct de vedere natura umana, este o „oglină” biopsihologică ce trebuie explicată, pas cu pas, folosind o varietate de metode științifice restrânse la un model deterministic de înțelegere a conexiunii dintre minte-corp. Această teorie funcționează extrem de bine și este dificil, dacă nu chiar imposibil, să i ne opunem. Trebuie așadar să recunoaștem că rezultatele științifice derivate din paradigma naturalistă sunt, probabil, cel mai importante în momentul de față. Naturalismul filosofic tradițional a generat o subspecie filosofică, care, deși a încercat oarecum să se detașeze, continuă să existe: naturalismul cultural. Introduc această distincție pentru a arăta diferența dintre naturalismul științific care

filosofic vorbind este incomplet din punctul meu de vedere (este lipsit de o teorie completă a conștiinței, această din urmă fiind deja elaborată de raționalism) și naturalismul cultural, ce nu are neapărat o legătură directă ce cel dintâi. Teoriile naturalist-culturale rămân undeva la al doilea nivel de interes filosofic ele fiind în cele din urmă dublajul naturalismului științific. Ele se desfășoară într-o varietate de subdomenii (etică, estetică etc). Cred, însă, că ambele tipuri de naturalism sunt *statice*, din cauza modului lor strict experimental de abordare a conștiinței umane. Din acest motiv, „teatrul cartezian” a lui Daniel Dennett este dincolo de orice îndoială un exemplu de modelizare a vechii teorii carteziene cu totul excepțional, dar incomplet dacă este să studiem îndeaproape modelul originalul furnizat de Descartes. Pe scurt, un *cartezianism static*.

Cea de a doua paradigmă filosofică este raționalism (sau cee ce numesc naturalism dinamic). Plec aici de la considerentul că alături de Descartes filosofi precum Kant și Husserl sunt reprezentanți aceleiași chestiuni generale numite problema subiectivității. Raționalismul este din acest punct de vedere un proiect filosofic nefinalizat și necesită o amplă reevaluare, pentru a evita însă orice neînțelegere mă voi referi aici în mare măsură la ceea ce cred a fi actualitatea stringentă a filosofiei lui Descartes pentru o teorie generalizată a conștiinței umane în lumina unei cărți apărute la Paris în 2006 și semnată de Jacob Rogozinski, *Le moi et la chair. Introduction à l'ego-analyse*, Paris, CERF, 2006.

Raționalismul nu poate fi redus conceptual doar la Descartes și trebuie să se presupună că din aceeași categorie paradigmă de gândire, care are ca scop de a dezvolta o teorie a unității de conștiinței, fac

la fel de bine parte realismul critic și fenomenologia husserliană. Raționalismul dovedește, la rândul său, existența unui nivel științific, mai mult decât atât el este rezultatul unui efort științific a cărui necesitate, pare, din păcate, să fi fost abandonată în ultimele decenii, deși trebuie spus că obiectivul său principal rămâne de ordin ontologic: construcția unei teorii complete a conștiinței la persona întâi ca sursă unitară a tuturor actelor conștiinței. Menționez că niciuna dintre aceste tematice nu mă interesează din puncte de vedere istoric și nu discut aici rostul raționalismului dintr-o perspectivă propedeutică. Mă refer însă la ceea ce cred că a fi în inima raționalismului, și anume problema autonomiei subiectivității sau problema subiectivității. În acest sens, Descartes este filosoful care a postulat în mod clar dilema raportului dintre minte și corp din perspectiva subiectivă (persoana întâi) și care a luat în considerare posibilitatea ca experiență subiectivă să fie direct reflectată (exprimată) în mediu natural, fără a fi simetric determinată de legile pur fizice ce guvernează natura evenimentelor empirice. Prin *experiență subiectivă simetric determinată* țin să facă o primă referință la faptul că filosofia lui Descartes demonstrează că unitatea intimă a gândurilor noastre nu poate fi doar efectul extern al legiilor cauzale ce definesc doar posibilitatea de a structura experiențele noastre cognitive în mediul natural, dar este simultan definibilă de un anumit grad de libertate cognitivă în raport cu ceea ce numim realitatea concretă.

Raționalismul a fost invadat de ceva vreme de anti-realism și acest lucru se petrece datorită faptului că nu a fost niciodată suficient atent cu acest trend filosofic mereu aflat la pândă de multe ori tolerând deturnări conceptuale extrem de periculoase. Dacă naturalismul tradițional poate fi considerat incomplet din punct de vedere ontologic, dar cu un solid fundament științific ce-i permite să supraviețuiască ca teorie filosofică, trebuie să mărturisim că raționalismul se confruntă cu o situație foarte complexă ce s-a născut din păcate din interiorul propriei tradiții. Pe de o parte, abandonul rigorii științifico-conceptuale, iar pe de alta, faptul de a fi permis detururi ontologice nepermise devin acum două premise care permit anti-realismului să-l ducă la un posibil faliment conceptual, or această posibilitate trebuie înlăturată de urgență.

(Continuare în pagina 27)

LUCIAN DELESCU

Remarci în favoarea unui nou tip de raționalism

(Urmare din pagina 23)

Imaginea de raționalismului este aproape complet estompată de două tipuri de interpretări ce-i fracturează aproape ireconciliabil unitatea teoretică. Tocmai de aici poate că provine o falsă înțelegere a subiectivității, și tot aici pare să fie originea unei interpretări deja tradiționale după care Descartes ar fi situat înțelegerea conștiinței umane la un nivel transcendental absolut, din care rezultă că natura subiectivității se află cu totul în afara legii cauzalității.

Cu alte cuvinte, natura umană nu ar poate fi definită în niciun fel de naturalism. Cu toate acestea, dimensiunea non-cauzală a conceptului de ego la Descartes reprezintă suspendarea subiectivității în prezent ontologic continuu și nu este de ordin teologic (metafizic în sensul slab) cât mai degrabă de ordin formal (principial), ceea ce, e drept, îl face dificil de înțeles atât punct de vedere „transcendental”, cât și din punctul de vedere al teoriilor deterministe. Prin urmare, anti-realismul, care nu a găsit niciun sprijin în naturalism, se hrănește de pe urma raționalismului clasic. Cu excepția unor filosofi contemporani (Hatfield, Melnick) foarte puțini sunt cei care par să înțeleagă importanța destinului conceptual al

subiectivității. Versiunea deterministă a dihotomiei dintre minte-corp transformă voit raționalismul într-o teorie dualistă cum la fel de bine anti-realismul îl face să stagneze la un nivel de înțelegere „transcendental”.

De vreme ce nu pot explora întreaga problemă în cele câteva pagini ce le am la dispoziția mea, voi limita analiza la două chestiuni: pe de o parte enunțarea propriei mele ipoteze de înțelegere a raționalismului ca naturalism dinamic (teatrul intențional ca alternativă ipoteză alternativă la „teatru cartezian” al lui Dennett), care ar trebui să umple spațiul lăsat gol de naturalismul static. Această reprezintă efortul meu de a construi la intersecția dintre determinism și non-determinism o nouă versiune a vechiului raționalism.

Cea de-a doua chestiune se referă la lucrarea lui Jacob Rogozinski ce o putem considera o solidă critică filosofică realistă a anti-realismului venită din interiorul filosofiei contemporane europene. □